

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING KASBIY O‘ZINI O‘ZI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARBLIGI

Tursunpo‘latova Sadbarxon Xusanboy qizi
Mustaqil tadqiqotchi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21902601>

Annotatsiya: Raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimiga qo‘yilayotgan zamonaviy talablar bo‘lajak pedagoglarning kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirish ko‘nikmalarini shakllantirishni dolzarb pedagogik muammoga aylantirmoqda. Mazkur tezisda kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirishning nazariy asoslari, zamonaviy pedagog faoliyatiga qo‘yilayotgan talablar hamda raqamli ta’lim texnologiyalarining ushbu jarayondagi pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, bo‘lajak pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta’minlashda raqamli ta’lim muhitining ahamiyati asoslanib, ushbu yo‘nalishdagi ilmiy izlanishlarning istiqbollari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli transformatsiya, raqamli ta’lim texnologiyalari, bo‘lajak pedagog, kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirish, uzluksiz ta’lim, raqamli kompetentlik, refleksiv faoliyat, self-development.

Аннотация: В условиях цифровой трансформации системы образования формирование навыков профессионального саморазвития будущих педагогов становится одной из актуальных педагогических проблем. В тезисе рассматриваются теоретические основы профессионального саморазвития, современные требования к профессиональной деятельности педагога, а также педагогические возможности цифровых образовательных технологий в развитии данных навыков. Обоснована роль цифровой образовательной среды в обеспечении непрерывного профессионального развития будущих педагогов и определены перспективные направления дальнейших исследований.

Ключевые слова: цифровая трансформация, цифровые образовательные технологии, будущий педагог, профессиональное саморазвитие, непрерывное образование, цифровая компетентность, рефлексивная деятельность, self-development.

Abstract: In the context of digital transformation, developing future teachers’ professional self-development skills has become one of the key challenges of modern education. This paper analyzes the theoretical foundations of professional self-development, contemporary requirements for the teaching profession, and the pedagogical potential of digital educational technologies in fostering these skills. It also substantiates the role of the digital learning environment in ensuring continuous professional development and outlines promising directions for further research in this field.

Keywords: digital transformation, digital educational technologies, future teachers, professional self-development, lifelong learning, digital competence, reflective practice, self-development.

Kirish: XXI asrda raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallashuvi, sun’iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi hamda bilimlar iqtisodiyotining shakllanishi ta’lim tizimini tubdan o‘zgartirmoqda. Mazkur jarayonlar natijasida pedagog kasbining mazmuni ham yangilanib, zamonaviy pedagogdan nafaqat chuqur kasbiy bilim va metodik tayyorgarlik, balki raqamli kompetentlik, refleksiv fikrlash, innovatsion faoliyat yuritish hamda uzluksiz kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirish qobiliyatiga ega bo‘lish talab etilmoqda. UNESCO ta’kidlaganidek, raqamli texnologiyalar va sun’iy intellektning ta’lim tizimiga keng joriy etilishi pedagoglardan yangi kompetensiyalarni muntazam ravishda egallashni hamda o‘z kasbiy faoliyatini doimiy takomillashtirib borishni talab qiladi. Jahon amaliyotida pedagoglarning kasbiy rivojlanishini ta’minlash bo‘yicha ko‘plab ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, A. Bandura, B. Zimmerman, D. Schön, M. Knowles, L. Darling-Hammond va boshqa olimlarning ilmiy ishlari pedagogning kasbiy rivojlanishi, o‘zini o‘zi boshqarish, refleksiv faoliyati hamda uzluksiz ta’lim jarayonining nazariy asoslarini yoritishga xizmat qilgan[1]. So‘nggi yillarda esa tadqiqotlar ko‘proq pedagoglarning raqamli kompetentligini rivojlantirish, sun’iy intellekt vositalarini ta’limga integratsiya qilish va raqamli ta’lim muhitini takomillashtirish masalalariga qaratilmoqda. Shu bilan birga, mavjud ilmiy ishlarda asosan raqamli kompetentlikni rivojlantirish yoki axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish masalalari keng tadqiq etilgan bo‘lsa-da, bo‘lajak pedagoglarning kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirishini aynan raqamli transformatsiya sharoitida qanday qo‘llab-quvvatlash, bu jarayonni tashkil etuvchi pedagogik mexanizmlar va samarali texnologiyalar masalasi yetarli darajada ochib berilmagan. Ayniqsa, pedagogika yo‘nalishi talabalarida kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirish

ko‘nikmalarini shakllantirishning zamonaviy pedagogik yechimlarini ishlab chiqishga ehtiyoj saqlanib qolmoqda.

O‘zbekistonda ham ta‘lim tizimini raqamlashtirish, sun‘iy intellekt texnologiyalarini ta‘lim jarayoniga joriy etish hamda raqobatbardosh pedagog kadrlarni tayyorlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida ta‘lim sifatini oshirish, pedagoglarning raqamli kompetentligini rivojlantirish va zamonaviy ta‘lim texnologiyalarini keng joriy etish bo‘yicha aniq vazifalar belgilab berilgan[2]. Bu esa bo‘lajak pedagoglarning kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirishini ta‘minlashning ilmiy-metodik asoslarini takomillashtirish zaruratini yanada kuchaytiradi.

Mazkur tezisning maqsadi raqamli transformatsiya sharoitida bo‘lajak pedagoglarning kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirishining dolzarbligini ilmiy-nazariy jihatdan asoslash hamda raqamli ta‘lim texnologiyalarining ushbu jarayondagi pedagogik imkoniyatlarini tahlil qilishdan iborat.

Asosiy qism: Raqamli transformatsiya nafaqat ta‘lim jarayonida qo‘llanilayotgan texnologiyalarni yangiladi, balki pedagogning kasbiy faoliyatiga qo‘yiladigan talablarni ham tubdan o‘zgartirdi. Bugungi kunda pedagogdan faqat o‘z fanini mukammal bilish talab etilmaydi; u raqamli ta‘lim muhitini samarali boshqara olishi, sun‘iy intellekt vositalaridan oqilona foydalanishi, o‘quvchilarning individual ta‘lim ehtiyojlarini aniqlay olishi hamda o‘z kasbiy faoliyatini muntazam tahlil qilib borishi zarur. Shu jihatdan pedagogning kasbiy muvaffaqiyati uning uzluksiz o‘qishga, yangi bilimlarni mustaqil egallashga va o‘z kasbiy kompetensiyalarini muntazam takomillashtirishga tayyorligi bilan chambarchas bog‘liqdir.

Kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirish pedagog shaxsining ichki motivatsiyasi, refleksiv faoliyati, mustaqil ta‘lim olishi va kasbiy maqsadlarini ongli ravishda rejalashtirishiga asoslangan uzluksiz jarayon hisoblanadi. Mazkur jarayon pedagogga mavjud kasbiy kompetensiyalarini baholash, yangi bilim va ko‘nikmalarni egallash, innovatsion pedagogik yondashuvlarni o‘zlashtirish hamda ta‘lim sifatini oshirish imkonini beradi. A. Bandura kasbiy rivojlanishning muhim omili sifatida shaxsning o‘z imkoniyatlariga bo‘lgan ishonchini (self-efficacy) ko‘rsatsa, B. Zimmerman o‘zini o‘zi boshqarish ko‘nikmalari samarali o‘qish va kasbiy rivojlanishning asosini tashkil etishini ilmiy jihatdan asoslaydi [3;4]. D. Schön esa pedagogning refleksiv faoliyati uning kasbiy mahoratini takomillashtirishning muhim sharti ekanligini ta’kidlaydi [5].

So‘nggi yillarda raqamli ta‘lim texnologiyalari pedagoglarning kasbiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi muhim vositaga aylanmoqda. Ta‘limni boshqarish platformalari (Learning Management Systems), elektron portfolio, ochiq onlayn kurslar (MOOC), sun‘iy intellektga asoslangan maslahat tizimlari, adaptiv o‘qitish platformalari hamda o‘quv analitikasi vositalari pedagoglarga individual rivojlanish trayektoriyasini shakllantirish, kasbiy faoliyatini monitoring qilish va refleksiya yuritish imkonini bermoqda. Ayniqsa, generativ sun‘iy intellekt vositalari (masalan, ChatGPT, Gemini, Microsoft Copilot va boshqalar) metodik materiallar tayyorlash, dars loyihalarini ishlab chiqish, ilmiy axborotni tahlil qilish va mustaqil o‘qishni tashkil etishda yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Biroq ushbu vositalardan samarali foydalanish faqat texnik ko‘nikmalar bilan emas, balki pedagogning o‘zini o‘zi rivojlantirishga bo‘lgan ichki ehtiyoji va refleksiv yondashuvi bilan ham belgilanadi.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi yillarda pedagoglarning kasbiy rivojlanishi masalasi raqamli transformatsiya jarayonlari bilan uzviy bog‘liq holda tadqiq etilmoqda. L. Darling-Hammond pedagogning kasbiy rivojlanishini ta‘lim sifatini oshirishning asosiy omili sifatida baholab, samarali professional rivojlanish uzluksiz, amaliyotga yo‘naltirilgan va refleksiv faoliyat bilan integratsiyalashgan bo‘lishi lozimligini ta’kidlaydi. H. Timperley esa pedagogning kasbiy o‘sishi ta‘lim natijalarini yaxshilashga xizmat qiladigan tizimli va uzluksiz o‘rganish jarayoni ekanligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Raqamli ta‘lim texnologiyalarining pedagog faoliyatiga integratsiyalashuvi masalasi P. Mishra va M. Koehler tomonidan ishlab chiqilgan TPACK modeli[6], shuningdek C. Redeckerning DigCompEdu konsepsiyasi orqali yoritilgan[7]. Ushbu yondashuvlarda pedagogning texnologik, pedagogik va predmetga oid bilimlarini uyg‘un rivojlantirish zarurligi asoslangan. J. Tondeur va hamkorlari bo‘lajak pedagoglarni tayyorlash jarayonida raqamli kompetentlikni rivojlantirish oliy ta‘lim dasturlarining ajralmas qismi bo‘lishi kerakligini ta’kidlaydilar.

Shu bilan birga, M. Fullan va N. Selwyn ta‘limni raqamlashtirish jarayonini faqat texnologiyalarni joriy etish bilan cheklab bo‘lmasligini, uning muvaffaqiyati pedagoglarning o‘zgarishlarga tayyorligi, kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirishga bo‘lgan ehtiyoji va refleksiv madaniyatiga bog‘liqligini qayd etadilar. Bu fikrlar raqamli transformatsiya sharoitida pedagog shaxsining faol pozitsiyasi hal qiluvchi omil ekanligini ko‘rsatadi.

Shunga qaramay, mavjud ilmiy tadqiqotlarning aksariyati pedagoglarning raqamli kompetentligini rivojlantirish yoki ta'lim jarayoniga texnologiyalarni integratsiya qilish masalalariga qaratilgan. Bo'lajak pedagoglarning kasbiy o'zini o'zi rivojlantirish ko'nikmalarini shakllantirish texnologiyasini raqamli ta'lim vositalari asosida kompleks tarzda ishlab chiqish va ilmiy asoslash masalasi hali yetarlicha tadqiq etilmagan. Muallifning fikricha, aynan ushbu ilmiy bo'shliqni to'ldirish pedagogika yo'nalishi talabalarini zamonaviy kasbiy faoliyatga tayyorlash samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Muallifning fikricha, bo'lajak pedagoglarning kasbiy o'zini o'zi rivojlantirishini ta'minlash faqat alohida raqamli vositalardan foydalanish bilan emas, balki motivatsiya, refleksiya, mustaqil ta'lim, raqamli kompetentlik va kasbiy faoliyatni tahlil qilishni o'zaro uyg'unlashtirgan yaxlit pedagogik tizimni yaratish orqali amalga oshirilishi mumkin. Aynan shu yondashuv pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishiga xizmat qiladigan samarali pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa: Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli transformatsiya sharoitida pedagog kasbining mazmuni va unga qo'yiladigan kasbiy talablar sezilarli darajada o'zgarmoqda. Zamonaviy pedagogdan nafaqat kasbiy bilim va metodik tayyorgarlik, balki raqamli kompetentlik, refleksiv fikrlash, mustaqil ta'lim olish hamda uzluksiz kasbiy o'zini o'zi rivojlantirish qobiliyatiga ega bo'lish talab etilmoqda. Shu jihatdan kasbiy o'zini o'zi rivojlantirish pedagogning individual fazilati emas, balki ta'lim sifati va pedagogik faoliyat samaradorligini ta'minlovchi strategik kompetensiya sifatida namoyon bo'lmoqda.

Tahlil qilingan ilmiy manbalar shuni ko'rsatadiki, raqamli ta'lim texnologiyalari bo'lajak pedagoglarning kasbiy rivojlanishi uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq ushbu imkoniyatlardan samarali foydalanish faqat raqamli vositalarning mavjudligi bilan emas, balki talabalarda o'zini o'zi rivojlantirish motivatsiyasi, refleksiv faoliyati, mustaqil ta'lim olish madaniyati va raqamli kompetentligining uyg'un rivojlanganligi bilan belgilanadi. Shu sababli oliy ta'lim muassasalarida kasbiy o'zini o'zi rivojlantirishni qo'llab-quvvatlovchi yaxlit pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish zarur.

Muallifning fikricha, bo'lajak pedagoglarning kasbiy o'zini o'zi rivojlantirish ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalarni takomillashtirishda raqamli ta'lim texnologiyalari, sun'iy intellekt vositalari, refleksiv ta'lim metodlari hamda individual ta'lim trayektoriyalarini o'zaro integratsiyalash muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Mazkur yondashuv pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta'minlash bilan birga, ularni zamonaviy ta'lim muhitida samarali faoliyat yuritishga tayyorlash uchun mustahkam pedagogik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kelgusidagi tadqiqotlarda bo'lajak pedagoglarning kasbiy o'zini o'zi rivojlantirish ko'nikmalarini raqamli ta'lim texnologiyalari asosida shakllantirishning pedagogik modeli, mezonlari, indikatorlari va samaradorligini baholash metodikasini ishlab chiqish muhim ilmiy vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Zimmerman B.J. *Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview // Theory Into Practice*. 2002. Vol. 41(2). P. 64–70.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF–158-son Farmoni «O'zbekiston – 2030» strategiyasi to'g'risida.
3. Bandura, A. (2013). Regulative function of perceived self-efficacy. In *Personnel selection and classification* (pp. 261-271). Psychology Press.
4. Cleary T. J., Zimmerman B. J. Self-regulation empowerment program: A school-based program to enhance self-regulated and self-motivated cycles of student learning // *Psychology in the Schools*. – 2004. – T. 41. – №. 5. – C. 537-550.
5. Zeichner, Kenneth M., and Daniel P. Liston. *Reflective teaching: An introduction*. Routledge, 2013.
6. Celik, Ismail, Ismail Sahin, and Ahmet Oguz Akturk. "Analysis of the relations among the components of technological pedagogical and content knowledge (TPACK): A structural equation model." *Journal of educational computing research* 51.1 (2014): 1-22.
7. Xuramovich, Shomirzaev Maxmatmurod. "Texnologik ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalar va raqamli transformatsiya." *konferensiya 1.2* (2025): 173-179.
8. Qizi, T. S. H. (2023). Ta'lim muassasalarida boshqaruv usul va uslublarini takomillashtirish. *Research focus*, 2(1), 303-311.

9. Tursunpo‘latova, s. H. (2025). Oliy ta’lim muassalarida ta’lim-tarbiyaning zamonaviy shakllar, “masofaviy va gibrid ta’lim” asnosida. *Inter education & global study*, (1 (1)), 250-261.